

**Protestan Etiğine Dayalı Liberal Ahlakilik ve Ekonomik
Küreselleşme**

Prof. Dr. H. Ezber BODUR*

Özet

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde dünya ölçeğinde görülen değişimleri vasıflandırmak için kullanılan küreselleşmenin temel akidelerinden birini, bu süreçte üstten aşağıya tüm toplumların genişleyen ekonominin nimetlerinden yararlanacağı savı oluşturmuştur. Ancak kısa zamanda bunun pek de geçerli olmadığı görülmüş, başta küresel güçler olmak üzere küreselleşmenin sürdürülebilirliği üzerinde çeşitli tartışmalar başlatılmıştır. Bu süreçte başat küresel aktörlerin kimi siyasetçileri ve teorisyenleri Protestan etiğine dayalı liberal ahlakiliğin yeniden üretilip güncelleştirilmesiyle bu tür sıkıntıların üstesinden gelinebileceğini ifade etmişlerdir. Bununla ilintili olarak ülkemizde de bazı dini oluşum ve cemaatlerin Protestan etiği ilkelerinin sadık uygulayıcıları olduklarından övgüyle bahsedilmiştir. Küresel aktörlerin Kalvinist Müslümanlar ya da "İslami Protestanlar" gibi kavramsallaştırılmalarına karşı oluşlarını ifade etmelerine rağmen, zımnen bu liberal ahlakiliğin, Protestan çoğunluklu ülkelere nazaran kendileri tarafından tam bir biçimde uygulandığı mesajı verilmektedir. Bu makalenin ikinci bölümünde bu konu küresel ahlakilik bağlamında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *yeni ekonomi, neo-liberal doktrin, protestan ahlakı, ulus-devlet, İslami kalvinistler, Anglo-Protestan kültür, Peter Bergrr, Huntington.*

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Liberal Morality Based On Protestant Ethic and Economic Globalization

Abstract

One of the main creeds of globalization which is used to describe the changes during the last quarter of the twentieth century has formed the claim that it would benefit all societies, producing worldwide economic expansion which its wealth would trickle down to all people. But in a short time, it became apparent that it would not be realized, firstly the global forces and other various sections related globalization have commenced the discussions on the sustainability of this process. In this process, some of the theorists and politicians of the leading global actors stated that it was possible to overcome the dangerous consequences of globalization by reproducing the liberal morality based on Protestant ethic. In connection with these developments, some of the religious sects and communities which operate their activities secretly in Turkey have been mentioned boastly by these global actors due to their sincere followers of the principles of Protestant ethic. However, although the leaders of these communities have stated to be against the naming of global actors such as “Islamic Calvinist” or “Islamic Protestant”, in fact they seem to be happy tacitly by considering both their application of this ethic was very complete in terms of Protestant majority countries and their activities would be legitimate under the aegis of these forces. The second part of this article will analyze this issue in the context of global morality.

Key Words: *New economy, neo-liberal doctrine, protestant ethic, nation-state, Islamic Calvinists , Anglo-Protestan culture, Peter Berger, Huntington.*

Geride bıraktığımız yüzyılın bilhassa son çeyreğinde dünyamız, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir etkinlik ve

genişlikte değişim tecrübesi yaşamış ve halen de yaşamaktadır. Bilim adamları, toplum önderleri, siyasetçiler, sosyal bilimciler, iş adamları, sanatçılar, medya mensupları kısaca toplumun her kesiminden insanlar arasında yeni teknolojilerin, yeni kurumsal yapının, yeni kültürün ve yeni ekonominin şekillendirdiğı bir dünyanın doğduğı şekilde yaygın bir kanaat hakim olmuştur.¹

Dünyanın tecrübe ettiği bu olağanüstü değişimi tasvir etmek ve özetlemek üzere küreselleşme sözcüğü kullanılmaya başlamıştır. Buna göre küreselleşme, gelişmiş dünyanın herhangi bir yerinde ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olayların başka toplumların üzerinde de etkili olması sebebiyle toplumlar arasındaki karşılıklı bağımlılığın giderek arttığı bir sürece işaret etmektedir. Karşı konulmaz ya da döndürülemez bir güç ve süreç olarak ifade edilen küreselleşmenin meydan okumalarına ve etkilerine karşı boyun eğmekten başka bir çarenin olmadığı da her platformda açık ya da üstü kapalı bir şekilde dile getirilmiştir. Böylece küreselleşme bir yandan dünya ölçeğinde görülen mal ve hizmetlerin, teknolojilerin, fikirlerin, sermayenin, emeğin, kültürel unsurların akışkanlığını belirten bir kavram olması hasebiyle tasvir edici olurken bir yandan da yeni dünya düzeninin ilkelerinin benimsenmesi doğrultusunda zımnen bir yönlendiriciliğı de içinde taşımaktadır.

Neo-liberal doktrinin üzerinde şekillenen ekonomik küreselleşme ile ilgili farklı yaklaşım ve stillerde yazılan çok sayıda kitap, dergi, makale vb. türden yayın sayesinde bu konuda geniş bir literatür doğmuştur. Bu çalışmalar ilkin, Enformasyon Teknolojisi Devrimine dayalı küresel enformasyon ve iletişim ağının yol açtığı yeni ekonominin dünya ölçeğinde meydana getirdiğı derin ve kapsamlı değişimi anlamaya yönelik olmuştur. Küreselleşmenin mahiyetini ve sonuçlarını anlama

¹ Ekonomik küreselleşmenin sonuçları hakkında bkz. F.Capra, *The Hidden Connections*, Harper Collins, London, 2003, s.113-137

4• Liberal Ahlakilik ve Ekonomik Küreselleşme

çerçevesinde gelişen bu teşebbüslerin yanı sıra, küreselleşmenin sosyal, insani ve etik boyutları da bir yandan yeni bilimsel yayınlar ve çalışmalar yoluyla, bir yandan da oluşturulan çeşitli “forum”lar altında ele alınmaya başlamıştır.

Ekonomik küreselleşmenin neo-liberal ideolojisi bağlamındaki prensipleri, çok uluslu şirket liderleri ve yöneticileri, 1990'ların ortasında ortaya çıkan Dünya Ticaret Örgütü, G-7 olarak bilinen önde gelen kapitalist ülkeler, IMF ve Dünya Bankası gibi küresel finansal kurumlar tarafından belirlenmiştir. Böylece, yeni ekonominin kuralları doğrultusunda yürütülen serbest ticaretin sağlayacağı ekonomik gelişmenin üstten aşağıya tüm ülkeleri etkileyeceği ve fakirliği geniş ölçüde ortadan kaldıracacağı hususunda yaygın bir inanç hasıl olmuştur. Ancak küresel ticaretin yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı azaltacağı yönündeki neo-liberal iman ve itikadın pek de geçerli olmadığı kısa zamanda görülmüş, hatta bunun yoksulluğu, adaletsizliği ve dışlanmışlığı daha da artırdığı gözlenmiştir.

Böylece küreselleşmenin ekonomik etkilerinin yanı sıra sosyal, siyasal ve kültürel etkilerini de dikkate alan siyasetçiler, bilim adamları hatta bizzat küresel aktörler bu haliyle küreselleşmenin ne kadar sürdürülebilir olduğu hususunda tartışmaya başlamışlardır. Ünlü finansör George Soros, ekonomik küreselleşmenin temellendirildiği neo-liberal doktrinden piyasa fundamentalizmi olarak söz etmiş ve fundamentalizmin her çeşidi gibi bunun da son derece tehlikeli olduğunu belirterek küreselleşmenin geleceği hakkında endişelerini dile getirmiştir.² Böylece küreselleşmenin taşıdığı sosyal dışlanmışlık sosyo-kültürel yozlaşma ve çözülme, çok hızlı ve yaygın çevre kirliliği, yeni hastalıkların yayılması, fakirliğin ve adaletsizliğin artması, yabancılaştırma ve yalnızlaştırma toplumsal ümitsizlik ve memnuniyetsizlik gibi birbiriyle ilişkili çok ciddi ekonomik, sosyal,kültürel ve siyasal tehlikeler ekonomik aktörler arasın-

² Capra, *The Hidden Connections*, s.137

da da önemli endişelere yol açmıştır.

Bu yüzden küreselleşmenin dünyanın giderek belirsiz ve güvenilmez bir mecraya sürüklenmesi karşısında önde gelen küresel güçlerin oluşturduğu Davos Ekonomi Forumunda bir dizi önlemlerin alınmasının şart olduğu dile getirilmiştir. Bu arada neo-liberal doktrinin dayandığı muhafazakar ilişkiye ve bununla ilintili moraliteye önem vererek küreselleşmenin işle-yişinde gözlenen aksaklıkların üstesinden gelinebileceği şek-lindeki bir kanaatin de dikkatlerden kaçmadığını belirtmek isterim.

Ekonomik küreselleşmeyi “Davos Ruhu” olarak yücel-ten ünlü din sosyologu Peter Berger, liberal moral değerlere küresel ölçekte yeniden işlerlik kazandırılarak bu süreçte göz-lenen aksaklıkların giderilebileceğine inanmaktadır.³ Berger, dönemin iç ve dış siyasal gelişmelerinin neden olduğu kaotik ortamda kaleme aldığı “Kutsal Kubbe” (The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion, Doubleday, New York, 1967) isimli kitabında dinin birleştirici semboller ve dünya görüşü sağlayıcı fonksiyonuna vurgu yapmakta-dır. Sekülerleşme sürecinin dini dünya görüşünü zayıflatacağı-nı dolayısıyla toplumsal dezenteegrasyona yol açacağını belirten Berger, daha önceki sekülerleşme ile ilgili görüşlerinden vazge-çerek Anglo-Protestan kültüre etkinlik kazandırılmasını iste-mektedir. zayıflamasının toplumda dizenteegrasyona yol aç-aacağını belirterek Anglo- Protestan kültüre etkinlik kazandırıl-masını istemektedir. Böylece muhafazakar bir yaklaşım sergi-leyen Berger, ortak değerlere bağlılığın toplumsal düzen için bir temel oluşturacağına inanan Amerikalı Fonksiyonalist Talcott Tarsons’un yolundan giderek muhafazakar moralitenin küreselleşmesiyle bu sürecin yol açabileceği sorunların gideri-lebileceğine inanmaktadır.

Bilhassa kurtuluşçu dinlerin evrenselleşme pratikleri ve

³ F. Keyman, “Küreselleşme Sosyal Adalet ve Sol”, Radikal İki, 02.09.2006

6• Liberal Ahlakilik ve Ekonomik Küreselleşme

bununla eş zamanla yürüyen dış ticaretin uluslararası bir karakter kazanması tarihte küreselleşmenin prototipi olarak görülebilir. Ancak bu tip küreselleşme benzeri süreçte din; merkezî bir konumda iken, bugün seküler karakterli yeni teknolojik ve kültürel güçler küreselleşmenin yeni motivasyon kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. Biraz evvel, kısmen değindiğimiz gibi, bu yeni süreçte Evanjelik Protestanlığın izleri görülmekte ve meşrulaştırıcı bir güç olarak bundan yararlanılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Berger, Amerikan toplumunun ayırt edici ana kültürünün temelini Anglo-Protestanlığın oluşturduğunu söyleyen Huntigton'un görüşlerini paylaşmaktadır.

Bilindiği gibi, üzerinde hararetli tartışmaların yapıldığı “Medeniyetler Çatışması” tezini ortaya atan Samuel Huntington'a göre püritanik Protestanlık ya da Anglo-Protestan kültür, Amerikan merkezi kültürünün temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla merkezi kültüre karşı gelebilecek her türlü düşünce ve oluşumun bu egemen ideolojiye karşı yürütülecek bir kampanyanın parçası olarak değerlendirileceği vurgulanmaktadır. Huntigton, Amerika'nın ayırt edici Anglo-Protestan kültürünün oluşturucuları arasında; İngilizce'yi, Hıristiyanlığı, dinsel bağlılığı, bireyciliği, iş ve çalışma ahlakını, “tepedeki şehir” mitolojisinde olduğu gibi dünyada cennet yaratma yolunda çalışmayı, yani, Protestan değerleri saymaktadır.⁴ Anglo-Protestan kültürdeki çok çalışma, tutumluluk, kazanma ve servetin yeniden yatırıma yönlendirilmesi gibi öğelerden oluşan iş ahlakı, küreselleşmenin taşıdığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel tehlikeleri giderme vasıtası olarak görülmektedir. Böylece Weber'in, modern kapitalizmin güdüleyicisi olarak gördüğü Protestan iş ahlakı, neo-liberal doktrin bağlamında tekrar gündeme getirilmiş olmaktadır. Böylece hem Berger, hem de Huntington neo-liberalizmin ahlaki çerçevesini çizmeye çalışarak dinden yararlanıp küre-

⁴ J. B. Tamney, “The Failure of Liberal Morality”, *Sociology of Religion*, 66/2, 2005, s.108.

selleşmenin ömrünü uzatmaya çalışmaktadır.

Protestan gelenekselciliği ile Amerikan mitolojik unsurları arasında bir etkileşimin ve bunun küreselleşme ile ilişkisinin analizi, yukarıda belirttiğimiz argümanı destekler mahiyettedir. Nitekim, bağımsız olmayı tercih eden kimse anlamında “yalnız” teriminin Amerikan gündelik diline özgü olduğu belirtilmiştir. Böylece Amerikan popüler kültüründe “yalnızlar” önemli mitolojik figürler olmuştur. Hollywood filmlerinde sıkça işlenen tema olarak “yalnız adam”, hatta tüm dünyada başta çocuklar olmak üzere her yaştan insanın zevkle izledikleri çizgi filmlerindeki Süpermen, Batman, Redkit gibi “kötülüklerle savaştan yalnız adam figürü” sembolik olarak güçlü bir küresel aktörün doğmasında katkıda bulunan unsurlardan biri olmuştur. Buna ilaveten Amerikan kültüründe Protestan orijinli bir başka mitolojik figür olan “tepedeki şehir” silueti,⁵ Amerika'nın küresel bir güç olarak yer yüzünde adaleti temsil etme hak ve yetkisine sahip olması biçimindeki anlayışlara dayanak oluşturulmuştur. Böylece, belirtmeye çalıştığımız Amerikan egemen kültüründeki neo-liberal doktrin, küreselleşmenin ekonomik ayağını oluştururken, puritan Protestanlık da küreselleşmenin dini temelini oluşturmuştur.

Bu analizler ışığında, ekonomik küreselleşmenin taşıdığı riskleri bertaraf edebilmek için liberal ahlaki prensipleri benimsemiş muhafazakar ve son derece muğlak olan ılımlı dini oluşumlara dini çoğulculuk bağlamında fırsat verildiği, hatta bunların teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Mesela, dini çoğulculuğun toplumun istikrarı ve işleyişine önemli tehdit oluşturduğunu savunarak kelimenin tam anlamıyla konsensüs teorisyenlerinden biri olan Berger'in cemaatçi yapılara arka çıkması dikkatlerden kaçmamaktadır. Nitekim Berger, küçük dini oluşumların ya da dini hareketlerin neo-liberal ekonomik doktrine dayalı küreselleşmenin sürdürülebilir olmasında etkili olabile-

⁵ Tamney, *The Failure of Liberal Morality*, s.103-104

8• Liberal Ahlakilik ve Ekonomik Küreselleşme

ceğini belirtmektedir.⁶ Bu arada neo-liberal ideolojinin baş mimarlarından biri olan Hayek'in de aile benzeri cemaatçi dinsel oluşumların yeni ekonomik modelin işleyişinde fonksiyonel olduğu görüşünü hatırlatmak isterim. Aslında bu teorisyenler, bugün Amerikan yönetiminde etkin olan ve fonksiyonalist perspektiften dinin statükonun devamında fonksiyonel olduğuna inanan "neo-con"ların düşünce ve aksiyonlarının temeli ni oluşturmuşlardır.

Halkının çoğunluğunun Müslüman olduğu kimi ülkelerde, neo-liberal küresel ideoloji kapsamında yer alan Protestan iş ahlakına uygun hareket edildiği hatta Protestan çoğunluklu ülkelere göre daha iyi riayet edildiği ifade edilmektedir.⁷ Bu bağlamda ülkemizde, Avrupa İstikrar Girişimi adlı merkezi Berlin' de bulunan bir sivil toplum örgütü tarafından yaptırılan ve kayseri'yi merkez alan "İslami kalvinistler; Orta Anadolu'da değişim ve Muhafazakarlık"⁸ isimli rapordan kısaca söz etmekte yarar vardır.

Adı geçen kuruluş tarafından hazırlanan raporun 19 Eylül 2005 yılında yayınlanmasını müteakiben Türk basınında, bu rapor etrafında çeşitli tartışmalar yaşanmıştır.⁹ Rapor da, Kayseri'de birçok kişinin, son yıllarda Kayseri ve Orta Anadolu kapitalistlerinin yükselişini Protestan çalışma ahlakına atıfta bulunarak açıkladıklarından söz edilmektedir. Ayrıca raporda görüşlerine başvuru alanların bir bölümünün, Kayseri halkının çok çalışan Protestan olduklarını ve bunların ekono-

⁶ G. Dorrien, "*Berger: Theology and Sociology*", Woolhead, L.(ed), Peter Berger and the Study of Religion, Routledge, London, 2001, s.26-39.

⁷ S. Alpay, "*İslam ile Batı Nerede Ayrılıyor*", Zaman, 30.10.2006.

⁸ "*Islamic Calvinists: Change and Conservatism in Central Anatolia*", 19 September 2005, Berlin-İstanbul başlıklı raporun tam metni için bkz: www.esiweb.org

⁹ Söz gelimi, S. Yılmaz, "*Kayseri ve İslami Kalvinistler*", Milliyet, 20.10.2005; Ö. İnce, "*Protestosuz Protestanlar*", Hürriyet, 08.02.2006; E. Özkök, "*Türkiye'nin 'Calvin'i Kim?*", Hürriyet, 20.03.2006; Ş. Alpay, "*İslami Kalvinistler*", Zaman, 08.10.2005; Ö. İnce, "*Dinin Ekonomiye Alet Edilmesi*", Hürriyet, 17.02.2006, gibi yazılar bunlardan sadece bir kaçıdır.

mik yönden yaşanan gelişmeleri anlayabilmek için Batı'da kapitalizmin doğuşunu Protestan ahlakı ile ilişkilendiren Max Weber'in iyi değerlendirilmesi gereğini vurguladıkları belirtilmektedir. Böylece Weberci modelin özeldir kayseri merkezli küçük ve orta ölçekli işletmelerde genelde Türk toplumunda uygulanmasıyla batılı toplumlarda görülen kapitalistik gelişmelere benzer sonuçların elde edilebileceği, böylece küreselleşmenin sürdürülebilir kılınabileceği bizzat küresel aktörler tarafından üstü kapalı şekilde ifade edilmektedir.

Bireycilik ve girişimcilik ekseninde oluşturulmaya çalışılan Türk İslam'ının; çok çalışmayı, her türlü spekülative eğilimlerden uzak durmayı, tutumluğunu ve kârları yeniden yatırıma döndürmeyi özendirildiği ifade edilerek bunun, Protestan iş etiğinin rehberliğinde, ekonomik başarıya yol açacağı şeklindeki savın, küreselci aktörler tarafından teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Yine raporda liberal moralitenin egemen değerinin özgürlük olduğu ve bu kavramın da muhafazakar çevreler için bireyler üzerinde devlet müdahalesinin olmaması anlamına geldiği şeklindeki Amerikan Anglo-Protestan kültürüne dayalı küreselci anlayışın izlerine rastlanmaktadır. Şöyle ki, bünyesinde Anadolu şirketlerinin çoğunun yer aldığı MÜSİAD'ın yayınları arasında yer alan Homo Islamicus adlı kitapçıkta ekonomik hayatta devlet müdahalesinin sınırlandırılması gereği, Hz. Muhammed'e atıfta bulunarak dile getirilmekte,¹⁰ İslami anlayışta devletin piyasaya müdahalesinin söz konusu olamayacağı vurgulanmak suretiyle ekonomi kurumunun kuralları çerçevesinde yürütülmesi gereken ekonomik faaliyetler dinin alanına sokulmaya çalışılmaktadır. Böylece din, çeşitli çıkarlar için istismar edilmekte, bir yandan da küresel kapitalizm için uygun düşecek çabalar özendirilmiş olmaktadır.

Küreselleşme sürecinin halkının çoğunun Müslüman olduğu ülkelerdeki etkileri ve yansımaları, İslam'ın evrenselliği

¹⁰ Ö. İnce, "Avrupa İstikrar Girişiminin Amacı Ne?", Hürriyet, 15.02.2006

10• Liberal Ahlakilik ve Ekonomik Küreselleşme

ve toplumsal katmanlara kültürel nüfuzu gibi eski iç dinamik kalıplarını¹¹ harekete geçiren dışsal bir faktör olarak çeşitli reaktif dinsel ve etnik oluşumlara fırsat vermesi biçiminde olmaktadır. Buna göre küreselleşmenin dinsel hayattaki görünümü, dinsel çoğulculuk bağlamında ılıman dini oluşumlardan siyasal köktenci eğilimlere kadar tüm dini cemaat ve eğilimleri içermektedir.

Müslüman çoğunluklu ülkelerde çok çeşitli dinsel oluşumların gelişmesi için uygun ortam yaratan küreselleşme olgusu, bir yandan neo-liberal doktrine bağlı kendilerini ılıman olatrak gören kimi İslamcı cemaatlerin artmasına, bir yandan da radikal dinsel hareketlerin gelişmesine yol açmaktadır. Bilindiği gibi uluslar arası finansal kurumlar yoluyla küreselleşme olgusu, sosyal devlet yapısının zayıflamasıyla sonuçlanacak politikaları liberallik çerçevesinde bu ülkelerde dikte ettirmektedir. Böylece siyasal motivasyonlu radikal dini hareketlerin sosyal refah alanında çeşitli faaliyetlere girişerek güçlenmelerine zemin hazırlamaktadır.

Buna ilaveten, Arap dünyasında küresel aktörlerin desteklediği otoriter ve anti-demokratik rejimler, köktendinci hareketlerin gelişmesi için uygun ortamları hazırlamış gözükmektedir.¹² Ayrıca devleti dinsel pirenseplere göre düzenlemeyi amaçlayan çeşitli varyantlarıyla İslamcılık ideolojisi etrafında örgütlenen bu din temelli siyasal oluşumlar, hem küresel güçler, hem de bazı İslamcı ve liberal yazarlar tarafından demokratik çerçevede toplumsal değişimi savundukları ve birer sivil toplum organizasyonları oldukları şeklinde değerlendirilerek teşvik bile görmektedir.

Küreselleşmenin homojenleştirici etkilerinin yanında eşanlı olarak lokal farklılıkları yani partikülaristik eğilimleri bes-

¹¹ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz: S. A. Arjomand, "Islam, Political Change and Globalization", Thesis, Eleven, Number 76, February 2004, s.9-28.

¹² Bkz.; L. A. Stone, "The Islamic Crescent Islam, Culture and Globalization", Innovation, 15/2, 2002, s.121-131; F. Najjor, "The Arabs, Islam and Globalization", Middle East Policy, 12/3, Fall 2005, s.91-102.

lediği şekilde bir kanaatin sosyal bilimciler arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede küreselleşmenin paradoksal olarak, oldukça yoğun biçimde lokal farklılıkları teşvik etmesini Robertson “glocalisation” terimiyle ifade etmektedir.¹³ Buna göre, çok uluslu şirketlerin başarılı olabilmeleri için mal ve hizmetlerini götürdükleri ülkelerde önceden mevcut olan kültürel anlam çerçevelerine uyarlanmaları vurgulanmıştır. Aslında, son derece donuk ve ruhsuz olan küresel ürünlere lokal pratik ve gelenekler çerçevesinde, yeni bir biçim ve anlam kazandırılması, karşı konulamaz bir güç ve olgu olarak empoze edilen küreselleşmenin, bünyesinde taşıdığı riskleri ve belirsizlikleri giderme çabası olarak görülebilir.

Küreselleşmenin daha evvel belirttiğimiz gibi Müslüman çoğunluklu ülkelerde çeşitli dini oluşumların ve radikal İslam’ın yükselişine ve etnik milliyetçiliklerin artmasına yol açması gibi ürettiği tehditler karşısında ulus-devletin önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz küreselleşmenin bilhassa gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal ilişkiler ve siyasal kimlikler üzerindeki etkisi bağlamında mikro milliyetçilikleri teşvik etmesi, ülke bütünlüğü açısından çok ciddi tehditler oluşturacak mahiyettedir.

Küreselleşme çağında ulus-devletlerin durumu ve geleceği hakkında ortaya konan görüşleri üç başlık altında toplamak mümkündür.¹⁴ Bunlardan birincisini, ekonomik küreselleşmenin, sınırları büyük ölçüde ortadan kaldırarak ulusal ekonomileri zayıflatacağı ve sonuçta temel siyasal ve ekonomik birimler olan geleneksel ulus-devletlerin sonunun yakın olduğunu iddia eden tez oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin insanlık tarihinde görülen yeni bir dönem olmadığını ve bunun daha çok Batılı emperyalizmin yeni

¹³ S. Vertigons-P.W.Sutton, “Globalizations Theory and Islamic Praxis”, Global Society, C.16, S.1, 2002, s.34.

¹⁴ Küreselleşmenin Ulus-devlet üzerindeki etkisi ile ilgili üç söylem hakkında bkz. F. Başkan, “Globalization and Nationalism: The Nationalist Action Party of Turkey”, Nationalism and Ethnic Politicizes, 12, 2006, s. 83-105.

12• Liberal Ahlakilik ve Ekonomik Küreselleşme

bir safhasını teşkil ettiğini ileri süren septik eğilimli yazarlara göre küreselleşme, medeniyetler arası çatışmalara yol açmakta ve bu çerçevede ulus-devletlere büyük görevler düşmektedir. Bu ikinci yaklaşım çerçevesinde ulus-devletlere, neo-liberal kurallara uygun programlar uygulamak bakımından olumlu bir fonksiyon yüklenmekte ve yine küreselleşmeye karşı Avrupa Birliği gibi finansal ve ticari bölgeselleşme ya da bloklaşma sürecinde ulus-devletin gücü ve önemi vurgulanmaktadır.

Üçüncü tez, küreselleşmeyi, tek bir dünya toplumunun ortaya çıkması olarak görmemekte, tersine, küresel dünyaya entegre olanlarla marjinal kalanlar gibi yeni küresel tabakalaşma kalıplarına göre toplumları ele almaktadır. Bu yaklaşımın göre, küreselleşen dünyaya önemli katkı yapma kapasitesi ve potansiyeli anlamında güçlü ulus-devlet vurgusu yapılmaktadır. Ülkeyi dünyaya kapatmak yerine dünya gerçeklerini gözetken, neo-milliyetçilik temelli ulus-devlet anlayışı benimsenmiş gözükmektedir.

Küreselleşmenin bu haliyle taşıdığı riskler nedeniyle sürdürülemez olduğu görüşü, küresel aktörler arasında yaygınlık kazanmış ve bu çerçevede liberal ahlakçılığa önem veren Dünya Ekonomi Forumu gibi çeşitli toplantılarda bu konu ile ilgili çözüm yolları aranmıştır. Buna karşılık sosyal moraliteyi benimsemiş daha adaletli dünya görüşünü savunan ve insani yönü öne çıkararak “Dünya Sosyal Forumu”da birincisinin tam karşı kutbunda yer alarak bu konuda politika üretmeye çalışmaktadır. Farklı bakış açılarını benimsemiş her iki yaklaşım da küreselleşmenin önü alınamaz bir süreç olduğunu kabulle, bunun ömrünü uzatmaya yönelik çabalar olarak küresel işbirliğini vurgulamakta ve faaliyetlerini küresel platformlara taşımaktadır. Sosyal moraliteye önem vererek daha adil bir dünya oluşturmaya katkı sağlamayı küresel işbirliği bağlamında ele alan bu tür organize çabalar da aslında ulus-devleti zorunlu kılmaktadır.

Küreselleşmenin ulus-devlet karşısındaki tutumu ile ilgili görüşler ışığında, ulus temelli devlet yapılanmalarının hem büyük güçlerin etkisine açık hale gelmiş küçük parçalara bölünme biçiminde ortaya çıkan tehditleri, hem de onun ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki olumsuz etkilerini önleme bağlamında hala önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Dağılan Osmanlı İmparatorluğunun enkazları arasından Türkiye Cumhuriyetini kuran büyük Atatürk, ulus-devlet modeline dayalı bir siyasi yapılanmanın genç Cumhuriyet için en uygun yol olduğunu görmüş ve uluslaşmaya yönelik reformlara hiç vakit kaybetmeden girişmiştir. Toplumsal entegrasyonu sağlamada hayati öneme haiz modern mekanizmalardan biri olarak gördüğü milliyetçilik etrafındaki ulus-devlet anlayışı, etnisite ve siyasal sınırların özdeşliğine dayalı Batı tipinden ayrı kendine özgü bir model olarak temayüz etmiştir.

Etnik kimliği ve dini ne olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlanan herkesin Türk olduğu ilkesine dayalı Atatürk milliyetçiliğinin temel girdileri, Anayasamızın 2. maddesinde somutlaşan laiklik, demokrasi, sosyal hukuk devleti prensipleridir. Türk devletinin temel ilkelерinin tavizsiz uygulanması, içe kapanmayan küresel dinamikleri dikkate alan ve bu çerçevede ulus ve devleti sürdürülebilir kılan iyi kurulmuş ulus-devlet modeli, küreselleşme ile baş edebilme potansiyeline ve gücüne sahiptir.

Çeşitli dini oluşumların ve ırksal temele dayalı mikro milliyetçiliklerin ulusal bütünlüğümüze ve üniter yapımıza karşı oluşturduğu tehditleri bertaraf edebilmek için Atatürk milliyetçiliğine dayalı, güven politikalarını yeniden önemli hale getirmeye çalışmamız gerekmektedir. Ancak böyle bir mentalite ile, küresel aktörler tarafından küreselleşmenin ömrünü uzatmaya yönelik olarak geliştirilen çeşitli tezlere dayanak olmadan ve bu sürecin olumsuzluklarının maliyetlerinden kurtulabilmek mümkün olabilecektir.